

Roginer Oszkár

AZ IDŐBEN MEGJELENŐ MONOGRÁFIA

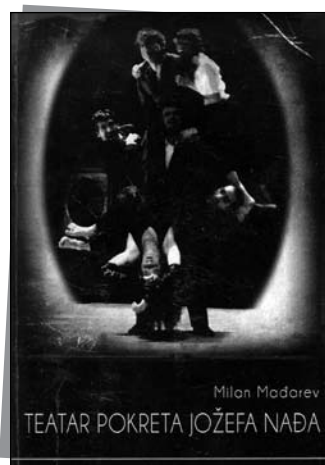
The Timely Monograph

Milan Mađarev: *Teatar pokreta Jožefa Nađa*. Pozorišni muzej Vovodine, Novi Sad, 2011.

„Jožef Nađ – plesač, koreograf, slikar, fotograf, glumac, pozorišni i filmski reditelj, pantomimičar, vežbač borilačkih veština, buto plesač, idealni Čitač u borhesovom smislu, reprezent antičkog trojstva umetnosti, filozofije i pesništva, tragač za Univerzalnim pozorišnim jezikom, zastupnik Umetnosti bez umetnosti, pozorišni alhemičar, filozof. [...] Čovek zagonetka.“¹

Könyv formában is megjelent Milan Mađarev *Teatar pokreta Jožefa Nađa* (Nagy József mozgásszínháza) című doktori disszertációja. Tézisét 2008-ban védte meg, az utólagos javítások, tördelés, képanyag rendezése után pedig Újvidéken el is hagyta a nyomdát könyv formájában. A kötet 2011-ben jelent meg a Vajdasági Színművészeti Múzeum gondozásában, 500 példányban. Recenzense Vladimir Kopicel volt, közönség elé pedig először a BITEF kísérőprogramja keretén belül került. A szerző elhivatottságát, Nagy József, kutatási területe és könyve témája iránt tanúsított tiszteletét a fenti idézettel tudtam legjobban érzékeltetni, és ez a hangnem a kötet végéig megmarad.

Az életművet egyrészt Nagy József életrajzával, másrészt a különféle színpadi formák eu-

¹ „Nagy József – táncos, koreográfus, festő, fényképész, színész, színházi és filmrendező, pantomimművész, a küzdősportok művelője, buto-táncos, borgesi értelemben vett ideális Olvasó, a művészet, a filozófia és a költészet antik hármasának megtestesítője, az Univerzális színpadi nyelv keresője, a Művészet nélküli művészet képviselője, színházi alkímista, filozófus. [...] A rejtély embere” (5).

rópai és globális kontextusaival veti össze. Lényegében munkásságának 1987-től 2003-ig terjedő időszakát tekinti át, mégpedig úgy, hogy találó módon nem időbeli sorrendbe, hanem tematikai blokkokba állítja azokat az előadásokat, amelyek ebben az időszakban keletkeztek. A szerző megemlíti, mankóként helyenként használja is, de nem veszi át a művész szakmai periodizációját, amely saját munkásságát az előkészület (1980–1987), a kilépés (1987–2002) és a lezárás időszakára bontja le. Az opust ehelyett négy tematikai blokkba sűríti, ezek a Lokális mitológia, a Kanizsai kör(ök), az Irodalmi források és A lényeg színháza. Mađarev a Nagy József-i életmű szisztematikus áttekintését adja. Egy jól kidolgozott és szakmailag megalapozott keret segítségével nemcsak az előadások végső formájával foglalkozik, hanem a próbafolyamatot megelőző testi és szellemi előkészületeket, a leendő darab különféle értelmezési lehetőségeit és a mindent lezáró kritikai recepciótörténetet is számba veszi.

A kötet első fejezetében a kutatómódszertannal ismerkedünk meg. Több alfejezetre lebontva külön-külön foglalkozik a színpadi nyelvvel, a művészet nélküli művészettel, a neoavantgárdnak a táncban betöltött szerepével, a színpadi antropológiával. A módszertani-analitikai vázat olyan szerzők segítségével állítja fel mint Roland Barthes, Pina Bausch, Jorge Luis Borges, Umberto Eco, Carl Gustav Jung, Hans-Thies Lehman, K. Sz. Stanyiszlavszkij stb. A második részben Nagy József mozgásszínházának kialakulását vázolja. Megnevezi azokat az iskolákat, mestereket és korabeli hatásokat, amelyek a nyolcvanas évekre ki tudták alakítani azokat a cselekvésmintákat, amelyek alapján Nagy József manapság is létrehozta darabjait. Mađarev behatóan foglalkozik Étienne Decroux színészeti és pantomimtanáival, valamint K. K. T. Meyerhold biomechanika-elméletével (az utóbbival rövidebben, enyhén hiányosan is). Több teret szentel viszont a buto-tánc életműben betöltött szerepének, a német expresszionista táncnak, valamint a Suzanne Bing és Jacques Copeau nevéhez köthető gyermekjáték és mozgásszínház közötti kapcsolatnak.

A kötet több mint felét kitevő harmadik részben Mađarev esettanulmányokat közöl az általa áttekintett másfél évtizednyi munkásság négy tömbben feldolgozott előadásaiból. Az első blokk a *Pekingi kacsá* (1987) és az *Orfeusz létrái* (1992), a második a *Commedia Tempio* (1990) és *A vad anatómiája* (1994), a harmadik a *Woyzeck* (1994) és a *Virrasztók* (1999), míg a negyedik a *Filozófusok* (2001), a *Nincs többé égbolt* (2003) és az *Egy ismeretlen naplója* (2002). A darabokat pedig a fent is említett négy, egymástól jól elkülönülő összefüggérendszerben tárgyalja: *Lokális mitológia*, *Kanizsai kör(ök)*, *Irodalmi források* és *A lényeg színháza*. Mindegyik szóban forgó színdarabot a lehető legkörültekintőbben kontextualizálja. Ami talán a legérdekesebb, hogy állításait, benyomásait sokszor olyan dokumentumokkal támasztja alá, amelyek eddig sehol sem kerültek publikálásra, mert a kötetbe a saját archívumból kerültek, és sokszor

magánbeszélgetésekből, fesztiválinterjúkból vagy különféle, eredetileg más célt szolgáló jegyzetanyagból származnak. Az előadásról mindig a lehető legteljesebb képet kapjuk. Megnevezi a színészeket, a hanghatásokért, fényért, díszletért felelős gárdát, közli a bemutató helyét, idejét és a támogatókat is. A száraz adatok ismertetése után pedig rátér az előadások analitikai feldolgozására. Sorra veszi a színre lépő szereplők jellemzőit, mélyrehatóan elemzi a szerepek létrejöttét, sokat foglalkozik a színnel, annak terével, a fény- és hanghatásokkal. Hogy csak egyetlen példával éljek, az *Orfeusz létrái* című darab kapcsán többször is visszatér Wilhelmre. Nemcsak azt részletezi, hogy Wilhelm szerepét Bicskei István játszotta, hanem azt is, hogy Bicskei ezután a szerepformálásról esszéket jelentetett meg. Lépten-nyomon találkozunk Tolnai Ottó nevével, majd közvetlenül Pechán Józsefével is. Egy kitérő erejéig megemlíti azt is, hogy a párizsi próbafolyamat során Maurits Ferenc is jelen volt, és arról rajzokat készített az egyik sarokban. Kiemeli Wilhelm hangszerének jelentőségét, majd a darabban is emblematikussá lett orfeuszi húrt. Eddig még sehol sem közölt beszélgetés- és interjúrészleteket olvashatunk. Megtudhatjuk, hogyan vette meg egy párizsi bohapiacon az egyik legfontosabb kelléket, a borotvakészletet, miként alakította ki a színteret stb. Külön figyelmet szentel az első és utolsó jelenetnek, melyet külön alfejezetekben tárgyal. Wilhelm tüzetes, minden irányból való megvilágítása után, bár rövidebben, de rátér a többi szereplő viselkedésére, szerepformálására, egymáshoz való viszonyára is. Mindegyik áttekintés az adott előadás kritikai recepciótörténetével zárul.

A kötetet jól megírt összefoglaló teszi teljessé, amelyet a szerkesztők a maga célszerűségében a szerb mellett magyar, angol és francia fordításban is közöltek. A közel négyoldalas summa viszont inkább további kérdéseket fogalmaz meg, reményeknek és jövőképeknek ad hangot. Kitér azokra a mozzanatokra, amelyek kapcsán, bár a kutatás ilyen téren is zajlott, végkövetkeztetésre (még) nem került sor. Az összefoglalót névmutató és irodalomjegyzék követi, valamint egy, a szövegekhez szorosan kötődő, harminchat képből álló fényképgyűjtemény. A közel kétszázhetven oldalas kötet így a teljesség igényével tekinti át a munkásság 1987 és 2003 közötti időszakát. Mivel a színháznak a mozgáshoz, koreográfiához, tánchoz kötődő fajáról lévén szó, hasznos lett volna a kiadványt egy DVD-melléklettel is gazdagítani. Erre a lemezre rákerülhetek volna azok az archív felvételek, plakátok, esetleg interjúk, amelyekhez nehéz hozzájutni, hiszen a könyv olvasása során több olyan interjúval is találkozhatunk, amelyek valószínűleg csak a szerző tulajdonát képezik. Művelődési intézményeink konzerválási, illetve biztonsági hiányosságai folytán sok anyagnak egyszerűen nyoma veszik, vagy használhatatlanná válik. Mindazonáltal figyelembe kell vennünk azt is, hogy ugyanezen intézmények – így a kiadóként jegyzett Vajdasági Színművészeti Múzeum is – szerény juttatásokból tartják fenn magukat, s a még

mindig sok mindent meghatározó gazdasági válság folytán örülnünk kell annak, hogy ez a kiadvány ilyen formában is napvilágot láthatott.

Lévén, hogy a monográfiák összegző jellegűek, így természetüknél fogva a tárgyalásra kerülő művész legtöbb esetben már pályát váltott, távozott az élők sorából vagy más módon vált lehetővé az, hogy életművét lezártak tekintsék, a kutatás tárgyát pedig egy olyan kerek egészként kezeljék, amely mentesül mindennemű, a létrehozója által előidézett változtatás alól. A monográfia ebben az értelemben időben jelent meg, és a szerző elmondása szerint is a monográfia csak részeredmény, hiszen az életműben 2003 óta bekövetkezett változásokat, eredményeket nem tartalmazza. A kötet méltatói többek között azt emelték ki, hogy Milan Mađarev olyan tudományos művet írt, amely bár szakmai igénnyel készült, olyan nyelvezetet használ, amely a szélesebb értelemben vett olvasói közönséget sem teszi próbára, így azok is előszeretettel belelapozhatnak, akik csak passzióból érdeklődnek a Nagy József-i színház iránt. Ezzel nem egyeznék teljességgel, mert a nyelvezetére és az alapos módszerességére való tekintettel inkább szakmai közönséget céloz meg. Vitathatatlan viszont, hogy Milan Mađarev fontos és több szempontból is megkerülhetetlen könyvet tett az aszatra.